

Cun cumpromiss alla soluziun davart rg ed idioms

Scolastas e scolasts dalla Surselva ein s'entupai la mesjamna a Breil a lur conferenza annuala

DA HANS HUONDER / ANR

■ **Demografia, lungatgs, basegns socials, finanzas e scola populara. Quels tschun secturs ha cusseglier guvernativ Martin Jäger tematisau la mesjamna avonmiezi alla conferenza dallas scolastas e dils scolasts dalla Surselva a Breil. Tuts secturs ein exponi il mument a grondas midadas e discussiuns.** Gronds fastedis caschuna il svilup demografic il mument allas autoritads cantunales. Fertion che las aglomeraziuns grondas en Svizra creschan, sereducescha la populaziun ellas regiuns muntagnardas. Adina pli pigns daventa era il diember da scolars e scolasts. «L'infrastructura da scola el cantun Grischun ei concepida per annadas cun 3000 affons. Il mument dumbra l'annada dils giuvenils da 15 e 16 onns denton mo 2000 dels ed en paucs onns havein nus annadas da scola cun sulettamein 1500 affons», di il cau dil departament d'educaziun, cultura ed ambient. Las intanzas cantunales han denton aunc fatg autras constataziuns. Dils affons che neschan el cantun Grischun van plirs buca pli cheu a scola: «Il mument bandunan pli biaras personas il cantun Grischun che quei che novas vegnan neutier», puntuescha *Martin Jäger*. Ei stoppi reussir da frenar quella tendenza negativa. Buns receipts pesserter seigen buca sempels d'anflar.

Ei drova cumpromiss

Grondas discussiuns occuoran il mument era sil sectur dils lungatgs ella scola populara. Strusch ch'il cantun ha introduci i gl'emprem lungatg jester ella tiarza classa ed i gl'engles ella tschunavla classa primara vegn gia la pretensiun dils cercels dall'economica d'instruir i gl'engles sco emprem lungatg jester. «In concept da lungatg san ins buca midar trasora. Per quei motiv vegn la politica a combatter las pretensiuns dall'economia», di il

Scolastas e scolasts dalla Surselva ein s'entupai la mesjamna a Breil a lur conferenza annuala.

FOTO H. HUONDER

socialdemocrat Martin Jäger. Il cantun Grischun hagi investau fetg bia daners el niev concept da lungatg, ei drovi pazienza e lu semuossien ils avantatgs da quel. Mal il venter caschunan allas autoritads cantunales denton era las discussiuns concernent il rumantsch grischun, respectivamein ils idioms en scola: «Il cumpromiss ei sin meisa ed jeu sundel perschadius ch'ei dat ina soluziun. La situaziun actuala ei denton buca supportabla a liunga vesta. Nus duvrein urgentamein ruaus en quella discussiun.»

Situaziun difficila

Ella discussiun suandonta al referat ha Martin Jäger priu posiziun sin pliras damondas ord il plenum. En quei connex ha el puntuau ch'il cantun vegni – per motivs finanzials – buca a saver finanziar

ils proxims onns ils mieds didactics els idioms ed el rumantsch grischun. Gia decidida dalla regenza ei ina ediziun dils mieds da matematica els idioms. La decisiun concernent rumantsch grischun ni idioms en scola cumpeti allas vischnaucas. Quellas stoppien denton esser pertschartas da lur reponsabladad. Ins sappi buc entscheiver cun l'alfabetizaziun dil rumantsch grischun ella empressa classa primara e lu decider suenter quater onns da returnar en scola cu gl'idiom: «Quels scolars che han entschiet cun rumantsch grischun ston era terminar la scola primara cun quel. En tgei lungatg vulan quels pomai far examens per exempel da recepziun pil gimnasi, sch'els han giu quater onns rg e dus onns idiom?» Allas vischnaucas stetti ei sura da sedecider pil rumantsch grischun, mo

era da concluder pli tard da returnar tier i gl'idiom.

Grondas midadas

Ina midada radicala semantefescha il mument denton era sil sectur social. Fertion ch'ei vegn discutau el Grischun davart temps da bloc e structuradas dil di, van differentas tiaras vischinontas gia cumpleineamein ella direzziun da scolast dil di. «Adina dapli famiglias sevesan la damaun e lu la sera. Da miezdi ei gleiti negin a casa pli», di Martin Jäger. Deficits vesa el pil cantun Grischun denton era ella scolaziun d'affons talentai. Per quei motiv preveda il sboz per la revisiun dalla lescha da scola cantunala ina correctura en quella direzziun. Ina puschida per fetg talentai e talentai duei esser obligatoria egl avegnir. Ina buna

scolaziun ei dependenta da mieds finanzials e cheu vesa Martin Jäger pigl avegnir ina situaziun difficila pil Grischun: «Sin fundament dalla situaziun economica eis ei da quintar cun meins entradas per exempel sil sectur dil turissem e consequentamein vegnan las entradas da taglias a sereducir.» La fin finala ha el appellau a scolastas e scolasts da dar quitaun dil sistem dalla scola populara. Quel seigi secumprovaus, mo la tendenza cun adina dapli scolast privatas pericliteschi quel. Per quei motiv hagi ei num da salvar l'attractivitat dalla scola populara. Sin ina damonda ord il ravugl dils scolasts ha Martin Jäger priu posiziun davart il diember da scolast el cantun Grischun. Muort la cooperaziun e fusiun da scolast detti ei il mument schizun da memia scolast. Ina munconza regi perencunter tier pedagoggs curativs e scolast secundars.

Posiziun dalla Conferenza romontscha Surselva

Sin giavisch da ses commembers ha la Conferenza Generala romontscha Sursilvana a caschun da sia radunanza generala priu posiziun tier la proposta per in cumpromiss dalla Lia Rumantscha.

Dils presents ein 63 s'exprimi a favur dalla proposta dalla Lia Rumantscha e 17 encunter, quei tier 32 abstenziuns.

A caschun dalla radunanza generala ein plinavon *Gabriel Derungs* e *Helena Giger* vegni eligi en suprazonza e *Rino Darms* sco president.

Parlament regional ha tschenta accents

Davosa sesida dil parlament regional sursilvan el 2011

DA GIUSEP VENZIN/ANR

■ **Alla davosa sesida dil parlament regional 2012 ei quel sefatschentausier cul preventiv e cul program da lavur 2012. Alla davosa sesida sut la biatgetta da Sep Cathomas ha quel era priu la caschun da dar in sguard anavos ed analizar i gl'engaschi el decuors dils davos quater onns.** Ina dallas finamiras dalla Regiun Surselva ei stada ina buna presentaziun anovians. Quella finamira seigi contonschida, ha il president saviu constatar. La Regiun Surselva hagi giugau la rolla da pionier en different camps dalla collaboraziun regionala. Contonschiu hagi la Regiun Surselva era las finamiras en connex cul svilup regional. La Regiun seigi stada il purtader dalla fundaziun da Surselva Turissem e seigi era involvada el project Sedrun Mustér Turissem. L'economisaziun dil rumien ei ina dallas incumbensas centralas da Regiun Surselva. Culla optimaziun dils process seigi ei stau pusseivel da reducir las taxas e vitier adattar ed augmentar la puschida. *Sep Cathomas* ha tgamunau 14 onns l'organisaziun regionala.

Pressapauc las medemas cebras

Il preventiv 2012 dalla Regiun Surselva quenta cun ina sviulta da bunamein 14 milliuns francs. Il preventiv 2010 quenta cun ina sviulta da rodond 300 000 francs dapli. Dil Center da formaziun Surselva quenta la suprazonza cun rodond 7,5 milliuns sviulta, dall'economi-

saziun dil rumien a Plaun Grond 5,17 milliuns.

La scola da musica caschuna vinavon rumpatesta, quei malgrad mesiras da spargn introducidas ils davos onns. Igl onn proxim vul la suprazonza saver dallas vischnaucas tgei scola da musica ch'ei giavischada. Sco il menader *Duri Blumenthal* ha detg, vul la suprazonza era saver sch'ei drova la puschida da tut ils instruments purschi tochen dacheu. La scolaziun d'instruments extraordinaris cuosti numnadamein dapli.

La scola sut pressiu

El rom dil preventiv 2012 dalla Regiun

Surselva han las expensas dil ressort formaziun caschunau engina discussiun. *Martin Mathiuet*, il menader dil ressort ha constatau che las scolast seigen sut squetsch muort la digren dil diember da scolars. Il cantun paga per scolar dalla scola media mercantila la pauschala da 22 000 francs. La digren dil diember da scolars caschuni consequentamein ina ruosna el quen. Cun dapli marketing duein scolars d'ordeifer vegnir carmalai ella regiun. «Nus stein al precipizi», ha Martin Mathiuet fatg attent ils commembers dil parlament. Ina gada dapli ha el criticau il cantun che fuigi dall'obligaziun e sur-

laschi la regiun e las vischnaucas perulas cun lur quitaus. «Sche nus perdin la scola mercantila, lu spiarda buca mo il sectur dalla formaziun, lu sperdin nus era economicamein.»

Quater novas incumbensas

Alla davosa sesida dalla perioda d'uffeci 2008–11 ei il parlament sefatschentaus cun quater incumbensas. Treis da quellas han anflau la maioritad dil parlament ed ein vegnidas surdadas alla suprazonza. *Max Buchli* da Versomi giavischava dalla suprazonza dalla Regiun Surselva da s'engaschar tier la regenza grischuna en favur dalla Via Sursilvana dalla vart dret-

ga dil Rein, oravontut dil tschancun naven dalla Cavorgia da Versomi en direzziun Panaduz.

Markus Casanova da Glion giavischava da sclarir ils basegns per ina piazza da lavur sociala en scola. Las midadas socialas influenzeschien il mintgadi en scola ed ils scolars e geniturs vegnien confruntai cun pretensiuns adina pli complexas. Il schef dil departament da sanadad, fatgs socials, cultura e sport – quei ei actualmein *Martin Candinas* – duei sclarir la necessitad per ina piazza da lavur sociala en scola en Surselva, d'eruir ils camps problematicos e d'elaborar in concept general sin fundament dallas rispostas inoltradas.

Gian Derungs da Lumbrein giavischava dalla suprazonza regionala da s'engaschar per ina buna soluziun en connex cun projects d'energia regenerabla da muntada regionala e da sclarir e preparar per motivs dall'actualitad la planisaziun directiva regionala concernent implonts da parcs aerelectrics. Il candidat per in sez en suprazonza dalla regiun vul era schar examinar la pusseviltad da certificar la Surselva sco regiun d'energia.

Jakob Cabernard da Glion ha giavischau da sclarir la pusseviltad d'integrar la scola da Glion e contuorn el Center da formaziun Surselva. La suprazonza ha fatg attent el dalla revisiun totala dalla lescha da scola che duei vegnir decidida en cuort. Jakob Cabernard ha acceptau la risposta ed ha buca insistiu sin sia incumbensa.

Sep Cathomas (seniester) en sia davosa sesida dil parlament regional. Ernst Sax (dretg) duei remplazzar el. Las elecziuns han liug questa fin d'jamna.

FOTO G. VENZIN